

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr. Tomasza Pindrala pt. „*Rynek doradztwa finansowego w Polsce – doświadczenia i koncepcje rozwoju*”.

1. Podstawa prawna

Podstawą prawną przygotowania recenzji była uchwała Rady Akademickiej nr 14/2020 Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu – Pismo Przewodniczącego Rady Akademickiej prof. dr hab. Stefana Forlicza z dn. 22. września 2020r.

2. Ogólna charakterystyka rozprawy

Przedłożona do recenzji praca doktorska podejmuje istotny, zarówno z punktu widzenia rozwoju teorii, ale przede wszystkim praktyki życia gospodarczego problem badawczy. Rozważając tematykę funkcjonowania i rozwoju rynku doradztwa finansowego w Polsce Autor wychodzi od koncepcji zarządzania wiedzą jako podstawy teoretycznej. Kontynuując swoje dociekania w dalszej części praca przyjmuje bardziej holistyczny charakter, obejmujący także zarządzanie strategiczne, podejście sieciowe akcentując trudności w zarządzaniu współpracą oraz wiedzą w układach wewnątrz- i międzyorganizacyjnych a także podejście sytuacyjne. Autor odnosi się także do problemów globalizacji organizacji identyfikując uniwersalne trendy w ich przemianach oraz otoczeniu. W tej kwestii poszukując związków pomiędzy największymi rynkami doradztwa a rynkiem krajowym próbuje wyznaczyć potencjalne kierunki zmian. Przedłożona praca jest bardzo rozbudowanym studium z zakresu problematyki doradztwa finansowego, co z jednej strony należy ocenić pozytywnie z uwagi na próbę jej kompleksowego ujęcia, z drugiej zaś stanowi widoczną słabość ze względu na trudność właściwego przeanalizowania wszystkich zagadnień jakie podjęto w dysertacji. Sama tematyka pracy doktorskiej jest interesująca z naukowego punktu widzenia z uwagi na zachodzące zmiany na rynku usług finansowych zarówno w kraju jak i w przestrzeni globalnej. Podjęte badania wymagają zatem systemowego i wieloaspektowego podejścia do przedstawienia modeli rozwoju biznesu w tym obszarze gospodarki i zachodzących przemianach. W tym

kontekście istotny jest także zaprezentowany, zwłaszcza w założeniach, aspekt prognostyczny w rozważaniach nad rynkiem doradztwa finansowego w Polsce. Autor w oparciu o badania innych naukowców oraz własne doświadczenia wykazał specyfikę funkcjonowania przedsiębiorstw z obszaru doradztwa finansowego i na tej podstawie postanowił przedstawić modele jego rozwoju z uwzględnieniem charakterystycznych relacji wewnątrz- i międzyorganizacyjnych. Jest to o tyle istotne, iż zawód doradcy finansowego w Polsce nie jest zawodem regulowanym. W zamyśle Autora miało to stanowić szczególną wartość dodaną pracy i przesłankę do wskazania zarysu niezbędnych regulacji w odpowiedzi na zachodzące obecnie oraz w przeszłości przekształcenia w tej profesji. Uzasadniając podjęcie tematu zwrócono także uwagę na przemiany jakie zaszły na krajowym rynku doradztwa finansowego.

Warto zaznaczyć, iż w ostatnich kilkunastu latach z uwagi na złożoność działań prowadzonych przez doradców finansowych, wysoki poziom niepewności, szybkie zmiany technologiczne oraz liczne zdarzenia podważające punktowo wiarygodność instytucji doradztwa ożywił się dyskurs naukowy odnośnie roli i budowania relacji między podmiotami z tego rynku a odbiorcami usług doradczych. Wspomniane czynniki każą ponownie zredefiniować kierunki rozwoju rynku doradztwa i zasady zarządzania oraz funkcjonowania podmiotów zajmujących się doradztwem finansowym. Wymaga to poszukania nowego modelu biznesu uwzględniającego tworzenie sieci powiązań i wykorzystania nowoczesnych technologii, co było przedmiotem rozważań w niniejszym manuskrypcie.

Tak przyjęte założenia konstrukcyjne i przedstawione we wstępie dysertacji uzasadnienie przeprowadzonego postępowania badawczego pozwala dokonać konstatacji, iż recenzowana praca porusza niezwykle ważną i aktualną problematykę z zakresu nauk o zarządzaniu i jakości. W konsekwencji w świetle przedstawionych przesłanek podjęty temat należy uznać za uzasadniony naukowo.

3. Przyjęta koncepcja badań: cele, hipotezy i metody badawcze

Podjęte w recenzowanej dysertacji problemy badawcze są istotne z punktu widzenia nauk o zarządzaniu i jakości oraz zostały jasno przedstawione w jej początkowej części oraz w rozdziale metodycznym. W pracy skupiono się na wyjaśnieniu funkcjonowania rynku doradztwa finansowego i wskazania modelu biznesowego jego rozwoju. W ocenie uwzględniono różne grupy uwarunkowań, w zróżnicowanej perspektywie czaso-przestrzennej. W zamyśle Autora miało to pozwolić na zbudowanie kompleksowego modelu przy uwzględnieniu szerokiej grupy zmiennych opisujących wewnętrzne i międzyorganizacyjne relacje oraz procesy zachodzące na rynku doradztwa finansowego.

Założenia przyjętej w pracy metodyki zostały przedstawione zarówno we wstępie jak i w rozdziale piątym zatytułowanym *Metodyka badań własnych*. Część ta została wyraźnie wyodrębniona zgodnie z zasadami przygotowywania dysertacji. Przyjęta metodyka i konstrukcja dysertacji służy weryfikacji hipotezy głównej sformułowanej następująco: *Polski rynek doradztwa finansowego czeka, oprócz profesjonalizacji polegającej na przyjęciu utrwalonych na świecie praktyk, także etap regulacji, licencjonowania i certyfikacji, nie jest on bowiem wystarczająco prawnie uregulowany, co jest istotne w związku ze wzrostem znaczenia tego rynku w Polsce i na świecie*, doprecyzowanej w postaci sześciu hipotez szczegółowych o następującym brzmieniu:

- *Wprowadzenie regulacji doradztwa finansowego w Polsce poprawi jakość i bezpieczeństwo usług świadczonych dla klientów oraz w konsekwencji wpłynie na stabilność całego systemu finansowego.*
- *Oferta doradztwa finansowego zostanie bardziej skierowana w stronę produktów inwestycyjnych i doradztwa inwestycyjnego wraz z ubezpieczeniowym, a nie tylko kredytowym.*
- *Wraz z dalszym rozwojem cywilizacyjnym i połączonym z tym wyzwaniem ludzie niezależnie od tego czy są przedsiębiorcami, czy też pracownikami będą musieli podejmować szereg coraz trudniejszych i bardziej skomplikowanych decyzji finansowych i inwestycyjnych wchodzących w skład doradztwa finansowego i w konsekwencji będą coraz bardziej potrzebowali usług z tego obszaru.*
- *Doradztwo finansowe dla przedsiębiorstw i korporacji po samym procesie powstawania wchodzi w kolejny etap polegający na umiejętności stworzenia długofalowej relacji z klientem opartej na realizacji mocno zindywidualizowanej potrzeby klienta instytucjonalnego.*
- *Coraz większą rolę w doradztwie finansowym będą odgrywały technologie informatyczne umożliwiające zarządzanie finansami osobistymi, tworzenie finansowych planów działania dla klientów indywidualnych i instytucjonalnych oraz tworzenie złożonych produktów powstających przy współpracy instytucji finansowych i doradców finansowych.*
- *Model doradztwa finansowego będzie wyznaczany przez stan wiedzy finansowej członków systemu doradztwa finansowego i praktyczne umiejętności rozwiązywania wszelkich problemów będzie stanowić także jeden z drogowskazów rozwoju rynku.*

Prezentacja hipotez badawczych zawiera równocześnie jednoznaczne odniesienie, w których częściach pracy nastąpi ich weryfikacja. Takie podejście, niezależnie od uwag odnośnie samych hipotez, jest czytelne metodycznie i stanowi dobre uzasadnienie dla struktury pracy i przygotowywania jej kolejnych części. Można natomiast przedstawić uwagi odnośnie samego sformułowania hipotez. Hipoteza główna jest bardzo rozbudowana, przez to niejasna i zawiera sądy wartościujące. Nie przekłada się też wprost na wszystkie z postawionych hipotez szczegółowych. Podobne jest w przypadku powiązania między hipotezami szczegółowymi i poszczególnymi problemami badawczymi (poza pierwszą i piątą hipotezą). Jest to pewna niekonsekwencja.

Hipoteza pierwsza i trzecia mają charakter przypuszczeń co do przyszłości i są trudne do bezpośredniej weryfikacji, gdyż odnoszą się do stanów jakie zajdą w przyszłości. Ich forma jest też bardzo ogólna. Taka konkluzja jest też uzasadniona w świetle przyjętych przez Autora metod badawczych. Jeżeli chodzi o hipotezę trzecią to również jest ona mało precyzyjnie sformułowana nie wskazując na konkretny horyzont czasowy uzyskania określonego stanu. W przypadku hipotezy trzeciej Autor odwołuje się do bardzo szerokiego spektrum zjawisk mówiąc o rozwoju cywilizacyjnym, co w przypadku hipotezy szczegółowej nie wydaje się zasadne i nie ma też pełnego pokrycia w przeprowadzonych w dysertacji badaniach. Rozwój cywilizacyjny to bowiem bardzo szerokie spektrum zjawisk m.in. społecznych, ekonomicznych, demograficznych czy psychologicznych. Takie ujęcie bardziej zasadne jest w odniesieniu do hipotezy głównej. Jeżeli chodzi o ostatnią ze sformułowanych hipotez szczegółowych to wydaje się być ona oczywista i nie budzi większych wątpliwości badawczych, zatem powstaje pytanie nad potrzebą jej ujmowania. Trudno bowiem oczekiwać, aby zawód doradcy nie wymagała odpowiedniego i wysoko jakościowego przygotowania teoretycznego oraz praktycznego. Taka była też dotychczasowa praktyka co wynika z wielu z przytoczonych w poszczególnych częściach pracy wyników badań różnych autorów. Trudno zatem oczekiwać zmiany w tym zakresie w najbliższej przyszłości.

Prezentowano także sześć szczegółowych problemów badawczych oraz przyjęto, iż głównym celem badawczym dysertacji jest: *określenie kluczowych cech składowych tych modeli biznesowych, które sprawdziły się w firmach doradztwa finansowego w Polsce, a także perspektywicznych kierunków modyfikacji ich systemów zarządzania na tle aktualnego stanu tego segmentu przedsiębiorstw na rynku polskim i międzynarodowym*. Nie wyróżniono natomiast celów szczegółowych. Jest to o tyle istotne, iż cel główny przedstawiono na dużym poziomie ogólności, a równocześnie w sposób bardzo złożony. Metodologię badań zaprezentowano z różnym poziomem szczegółowości we wstępie i w rozdziale trzecim

dysertacji. Kluczowe problemy badawcze dokładnie przedstawiono we wstępie a pozostałe elementy metodyczne we wspomnianym rozdziale. W tej sytuacji bardziej zasadne byłoby przedstawienie tylko zarysu metodyki we wstępie, a szczegółowe jej omówienie w wyodrębnionym do tego celu części pracy.

Bardziej precyzyjnie i w sposób interesujący z poznawczego punktu widzenia oraz w kontekście rozwoju nauki przedstawiono oczekiwane efekty poznawcze i aplikacyjne pracy. Są one zdecydowanie lepszym szkieletem metodycznym przyjętej koncepcji badań przez Autora. W pracy zastosowano zróżnicowane metody badawcze: analizę dokumentów obserwacje uczestniczącą, sondaż diagnostyczny oraz regresję logistyczną. Zostały one zaprezentowane i omówione w części metodycznej. Niewątpliwie na uwagę i podkreślenie zasługuje przebadanie 250. pracowników zatrudnionych w 44. firmach z zakresu doradztwa finansowego zlokalizowanych w różnych częściach kraju. Ich lista została przedstawiona w części metodycznej, choć bardziej zasadne byłoby ujęcie jej w postaci załącznika. Należy jednak zauważyć, iż sposób wyboru firm sprawił, iż wybrano lepiej funkcjonujące podmioty, co nieznacznie zniekształca obraz rynku doradztwa finansowego w Polsce. W świetle przedstawionych problemów badawczych i poszukiwania odpowiedzi na podjętą, przynajmniej w założeniach (choć może nie wprost) ocenę realizacji potrzeb klientów zarówno obecną jak i w przyszłości zabrakło oceny ze strony odbiorców oferty i poznania ich opinii w zakresie oczekiwań. Bowiem przy takiej konstrukcji jak przyjęta w pracy mamy do czynienia z badaniem głównie strony podażowej i przez jej pryzmat ewaluowano klientów doradztwa finansowego. Ostatecznie to oni są weryfikatorem poczynań firm doradczych.

Analiza materiału badawczego obejmuje 171 publikacji w postaci monografii lub artykułów naukowych, 37 materiałów źródłowych w postaci aktów prawnych oraz źródeł internetowych. Jest zatem dobrze udokumentowana i właściwie przeanalizowana jeśli chodzi o zawartość istotnych pozycji krajowych i zagranicznych. Ten dobór należy ocenić pozytywnie.

4. Układ i treść pracy

Jak już zauważono w pierwszej części niniejszej recenzji wybór tematu pracy należy uznać za całkowicie uzasadniony i trafny zarówno z punktu widzenia oryginalności badań jak i występującej luki badawczej szczególnie w odniesieniu do rynku krajowego. Nie jest to zupełnie nowy problem badawczy, jednak sama dysertacja stanowi interesującą próbę wyjaśnienia istniejącego problemu dotyczącego kierunków rozwoju rynku doradztwa finansowego w perspektywie krajowej w nowych warunkach zewnętrznych i wewnętrznych oraz modelu funkcjonowania podmiotów z tego rynku. Zatem można stwierdzić, iż spełnia

wymogi jakie stawia się tego typu pracom naukowym. Praca i omówione w niej obszary pozwalają stwierdzić, iż łączą w sobie aspekty poznawcze i aplikacyjne. Dysertacja ma charakter teoretyczno-empiryczny, z przeważającym udziałem zwłaszcza tego drugiego obszaru. Praca składa się zasadniczo z sześciu rozdziałów, wstępu oraz zakończenia. Poszczególne rozdziały zawierają część teoretyczną (przede wszystkim pierwszy i drugi rozdział oraz wstęp), metodyczną (rozdział piąty oraz wstęp) oraz empiryczną (rozdział szósty i zakończenie). W aneksie załączono kwestionariusz ankiety oraz tabele, w których ujęto surowe lub częściowo zagregowane wyniki badań. Całość prezentowanego materiału wzbogacono 31. rysunkami oraz 48. tabelami. Tabele i rysunki w większości zostały wykonane samodzielnie przez Autora, co podnosi oryginalność pracy doktorskiej. Łącznie dysertacja obejmuje 341 stron. Taka obszerność pracy budzi pewne wątpliwości odnośnie zbyt szerokiego ujęcia problemu badawczego na poziomie pracy doktorskiej. Po głębszej analizie zawartości pracy taki wniosek wydaje się jak najbardziej zasadny. Już do samego tytułu można się zastanowić czy bardziej chodziło autorowi o przedstawienie koncepcji rozwoju czy raczej kierunków rozwoju, co wydaje się bliższe przedstawionemu w pracy materiałowi i ogranicza zakres prowadzonych rozważań.

W postępowaniu badawczym Autor przechodzi, zgodnie z zasadą dedukcji, od ogółu do szczegółu, od przedstawienia założeń teoretycznych przeprowadzonego procesu badawczego na rynku krajowym usług doradztwa finansowego, od rynków globalnych zagranicznych do rynku krajowego. Takie postępowanie zgodnie z logiką wywodu jest jak najbardziej zasadne. Niestety czasem pojawiają się treści z innych części i dyskusja przyjmuje bardziej ogólny charakter, co zostanie przedstawione w kolejnych akapitach recenzji.

Autor rozpoczyna dysertację od części teoretycznej dotyczącej zarządzania wiedzą jako podstawowej koncepcji, na której próbuje osadzić całą pracę a następnie w kolejnych rozdziałach przechodzi do przedstawienia siatki pojęciowej związanej z rynkiem doradztwa finansowego i jego wyodrębnieniem z innych usług o charakterze doradczym oraz przedstawić jego wewnętrzną strukturę. Łączy przy tym treści o charakterze teoretycznym z prezentacją badań empirycznych i własnych doświadczeń dotyczących rynku doradztwa finansowego. Takie podejście sprawia, iż praca w niektórych fragmentach jest nieco niespójna i trudna do jednoznacznego odbioru. Ważnym elementem konstrukcyjnym są podsumowania cząstkowe znajdujące się konsekwentnie po każdym rozdziale. Jest to bardzo ważne dla zachowania logiki wywodu i wykazania czemu służą w całej koncepcji pracy poszczególne rozdziały. Niestety czasami podsumowania te są bardzo krótkie, a wnioski wręcz jednozdaniowe bez głębszej refleksji i uzasadnienia. Jest to o tyle zaskakując, iż zawartość poszczególnych rozdziałów jak

i całej pracy jest znacząca. Z punktu widzenia dowodzenia poszczególnych racji jest natomiast istotne nie tylko przedstawienie wspomnianych konkluzji, ale też wyszczególnienie przynajmniej najważniejszych czynników czy dostrzeżonych procesów ją potwierdzających. Dotyczy to zwłaszcza części teoretycznej, gdzie wnioski bazują na spostrzeżeniach i opracowaniach innych badaczy, które często nie są jednoznaczne.

Rozdział pierwszy w zamyśle Autora stanowi podstawę teoretyczną przyjętego procesu badawczego całej pracy, w której odwołuje się on do zarządzania wiedzą. Jest to jak najbardziej słuszne podejście, zwłaszcza, iż jako pierwsi potrzebę wyodrębnienia tego obszaru zarządzania dostrzegali właśnie przedstawiciele podmiotów z szerokorozumianego doradztwa. Jednak Autor nie rozbudowuje tej koncepcji i nie przedstawia jej jako całokształtu działań, choć jest ona dobrze przedstawiona w literaturze przedmiotu. Skupia się natomiast na jej wybranych elementach bez szerszych ram. Ujęto w nim kwestie dotyczące zarządzania informacją, sztucznej inteligencji czy tworzenia strategii rozwoju. Są to ważne obszary zarządzania wiedzą jednak nie przedstawiono całościowo koncepcji zarządzania wiedzą. Zbyt wiele wątków zawarto w podrozdziale 1.2. Nieco mniej zasadny jest podrozdział 1.5, w którym bardziej przedstawiono zmiany zachodzące w technologiach i metodach współpracy na współczesnym rynku globalnym, co oczywiście ma wpływ na doradztwo finansowe, ale nie odwołuje się bezpośrednio do koncepcji zarządzania wiedzą. Podejście to skupia się na zarządzaniu wiedzą jako strategicznym atutem oraz na zachęcaniu do dzielenia się wiedzą. Wymagałoby też krytycznego podejścia wskazującego na występowanie barier w zarządzaniu wiedzą w organizacjach z zakresu doradztwa finansowego, co jest często podnoszone w literaturze przedmiotu. W rozdziale tym nadmiernie uogólniane są firmy doradcze (np. s. 15). To są bardzo zróżnicowane jednostki i nie wszystkie działają według jednego modelu biznesowego. Autor sam zresztą zwraca na to uwagę przedstawiając strukturę rynku doradztwa finansowego. W tej części zabrakło w mojej opinii rozważań o strategii rozwoju podmiotów z zakresu doradztwa. Jest to o tyle ważne, iż w kolejnych rozdziałach problem ten jest omówiony i przeanalizowany w części empirycznej brakuje jednak wyraźnego ujęcia tego problemu w teorii.

W rozdziale drugim przedstawiono czym jest doradztwo finansowe i jak postrzega je sam Doktorant w świetle badań innych autorów i własnych doświadczeń. Rozdział jak najbardziej potrzebny z uwagi na występujące znaczne zróżnicowanie w definiowaniu doradcy finansowego i zakresu jego aktywności, zarówno w literaturze przedmiotu jak i w rozwiązaniach organizacyjno-prawnych na poszczególnych rynkach krajowych. W części tej przedstawiono też elementy ewolucji doradztwa finansowego, zwracając uwagę na znaczenie postępu technologicznego w jego rozwoju. Autor przedstawił również na podstawie analizy

literatury przedmiotu jak on postrzega doradztwo finansowe w świetle różnych ujęć jakie występują w teorii i praktyce. Można wskazać pewne mankamenty tego rozdziału. W podrozdziale o regulacjach (podrozdział 2.6) bardziej został przedstawiony system instytucjonalny rynku doradztwa (s. 105), a nie występujące na nim regulacje. Generalnie trudno przedstawić złożoność regulacji w poszczególnych krajach na skutek ich znacznego zróżnicowania, co jest pewnym usprawiedliwieniem dla doktoranta. Choć z drugiej strony jest to niezwykle istotne z uwagi na przyjętą hipotezę główną i cel pracy, a równocześnie zostało zaawizowane w tytule podrozdziału. W tej części omawiane są kwestie wielkości rynku oraz o rynku doradztwa w USA i Wielkiej Brytanii (s. 112). Ponadto w ostatnim podrozdziale zgodnie z tytułem podjęto się zaprezentowania współczesnego doradztwa w teorii i praktyce. O ile przedstawiono wybrane aspekty rynku doradztwa – zatem część praktyczną, to już trudno doszukać się odniesienia do współczesnych teorii. Ta część jest poświęcona bardziej tendencjom rozwojowym na rynku doradztwa finansowego. W rozdziale 2.2 w zamyśle Autora miał być o celach i rodzajach doradztwa, natomiast w tej części bardziej skupiono się na działaniach prowadzonych przez doradców i firmy doradcze oraz ich cechach. Trochę ogólnie potraktowano problem wykorzystania AI w firmach doradczych, bardziej zasadne byłoby wykazać w jakich obszarach najbardziej sprawdzi się ta technologia i gdzie ewentualnie może najszybciej zostać zastosowana.

Rozdział trzeci stanowi przejście od części teoretycznej do przedstawienia poszczególnych rynków doradztwa finansowego i ich uwarunkowań. W części tej zwrócono uwagę na duże znaczenie rozwiązań prawnych i tradycji w budowaniu relacji oraz roli doradców finansowych w poszczególnych krajach. W rozdziale przedstawiono rynek doradztwa w ujęciu globalnym przez pryzmat wybranych rynków krajowych. Autor poszukuje odpowiedzi na pytanie czy mamy do czynienia z jednym czy z wieloma modelami doradztwa finansowego na świecie. Ten rozdział i płynące z niego wnioski są bardzo istotne dla całej koncepcji pracy i części empirycznej. Z obrazu tego wynika, iż globalny rynek doradztwa finansowego jest bardzo zróżnicowany regionalnie, mimo występowania na nim korporacji transnarodowych mających kluczowe udziały w łącznej wielkości realizowanych transakcji. Ta konstatacja jest istotna dla kolejnych etapów badań. Natomiast niepotrzebnie Autor powraca do kwestii definicyjnych dotyczących tego kim jest doradca finansowy oraz do zakresu działań jakie ten termin obejmuje na poszczególnych rynkach. W rozdziale zabrakło jednoznacznego wyjaśnienia dlaczego wybrano właśnie te rynki krajowe do przedstawienia i oceny. Nie wyjaśniono też jakie mają one wpływ na kształtowanie rynku doradztwa finansowego w Polsce? Natomiast w ostatniej części rozdziału omówiono relacje między planistą finansowym,

pośrednikiem kredytowym i doradcą finansowym (s. 146-147, 149-15). O ile zasadność tych rozważań nie podlega dyskusji to jednak fragment ten powinien zostać ujęty ważne to raczej w części definiującej zawód doradcy finansowego. W świetle przyczyny zróżnicowania poszczególnych rynków doradztwa finansowego są bardziej złożone i odnoszą się m.in. do systemu instytucjonalnego, utrwalonych tradycji czy też wielkości i struktury PKB (s.190).

W rozdziale czwartym omówiono strukturę rynku i funkcjonowanie podmiotów doradztwa finansowego na rynku krajowym. Przedstawiono polski firmy z obszaru doradztwa wskazując na ich specyficzne cechy. Ponadto, rozróżniono zakresu usług i działania w stosunku do klientów indywidualnych oraz przedsiębiorstw, wykazując na występowanie specjalizacji w tym zakresie. Podrozdziałem, który nie do końca pasuje do tego rozdziału jest podrozdział 4.5. Zwrócono w nim uwagę na dysproporcje funkcjonowania podmiotów w strefie euro i poza nią. Takie badanie bardziej jednak pasuje do rozdziału trzeciego. Ponadto, w obecnej sytuacji decyzja o ewentualnym wejściu do strefy euro została przynajmniej mocno odłożona w czasie, co dywagacje o wpływie takiego procesu czyni mało przydatne w obecnych warunkach.

Rozdział piąty jest rozdziałem metodycznym. Szczegółowe uwagi związane z przyjętą metodyką i jej opisem przedstawiono w punkcie 3. niniejszej recenzji. W tej części niepotrzebny jest fragment o roli psychologii w pracy firmy doradczej (s. 219). Wspomniany problem jeśli już próbować go ująć wymagałby bardziej szerszego omówienia. Autor wskazuje co prawda, iż ma to wpływ na dobór próby, ale nie precyzuje w jakim zakresie i jak można ten wpływ ograniczyć.

Rozdział szósty ma kluczowe znaczenie dla całości pracy. Zawiera on badania empiryczne i omownie ich wyników obejmujące szczegółową analizę rynku doradztwa finansowego w Polsce. Zgodnie z założeniami Autora konstrukcja i tytuły kolejnych podrozdziałów odpowiadają poszczególnym hipotezom oraz problemom badawczym. Jest to z jednej strony bardzo czytelne podejście ułatwiające weryfikację hipotez i ocenę badań cząstkowych. Dokładna analiza poszczególnych podrozdziałów budzi jednak w tym zakresie istotne wątpliwości. W podrozdziale 6.1. zamiast na regulacjach występujących na krajowym rynku doradztwa Autor skupia się bardziej na badaniu struktury rynku i funkcjonowaniu samych podmiotów. Również podrozdział 6.2 nie jest tak do końca poświęcony dywersyfikacji działalności, ale bardziej ocenie różnych zakresów działalności firm z tego obszaru. Ostatecznie Autor kończy rozdział próbą przedstawienia w formie opisowej obecnego modelu doradztwa finansowego. Słabo odniesiono się do prognoz, a w szczególności ich udokumentowania, co ma istotne znaczenie w stosunku do postawionych hipotez i problemów badawczych.

Ostatnią częścią pracy jest zakończenie, w którym odniesiono się do wszystkich postawionych hipotez i problemów badawczych. Część ta zawiera również refleksje odnośnie przyszłości rynku doradztwa finansowego oraz znaczenie różnych czynników, w tym w szczególności sztucznej inteligencji. Ten ostatni aspekt wydaje się za bardzo rozbudowany, zwłaszcza, że Autor wprowadza nowe treści. Natomiast podsumowanie powinno stanowić syntezę syntez cząstkowych i wskazać na całokształt przeprowadzonych badań literaturowych i empirycznych przeprowadzonych w całej pracy. Słabo natomiast przeanalizowano oraz przedstawiono niezbędne zmiany w regulacjach i procesie certyfikacji. Brakuje tu jednoznacznej odpowiedzi jaki zakres tych przekształceń jest potrzebny, aby poprawić funkcjonowanie rynku doradztwa finansowego i zapewnić mu rozwój w przyszłości.

5. Ocena strony formalnej

Strona formalna dysertacji nie budzi większych zastrzeżeń. Praca została napisana jasnym, zrozumiałym językiem z uwzględnieniem fachowej terminologii, choć zdarzają się zwroty pochodzące z języka potocznego. Mimo podejmowania skomplikowanych problemów, często natury technicznej, dotyczącej realizacji specjalistycznych usług i związanej z nią zagrożeń czy uwarunkowań zewnętrznych jest przejrzysta dla czytelnika. Dysertacja jest dopracowana pod względem edycyjnym i nie zawiera większych błędów o charakterze stylistycznym czy interpunkcyjnych. W pracy zastosowano liczne formy graficzne i tabelaryczne, które ułatwiają interpretację wyników i prezentację analizowanych danych. Zaprezentowane w rozdziałach wywody i wnioski są czytelne. Można wskazać jedynie na drobne uwagi. Pierwsza uwaga dotyczy odstępów przed wybranymi tabelami (np. s. 27, 55, 177, które są zbyt duże. Druga skłania do stwierdzenia, aby unikać personifikacji (na rysunku X przedstawiono, a nie rysunek X przedstawia np. s. 43).

6. Uwagi polemiczne i szczegółowe

- a) Zabrakło w pracy dobrze opracowanej podbudowy teoretycznej. Autor co prawda odwołuje się w pierwszym rozdziale do koncepcji zarządzania wiedzą, ale nie czyni tego w sposób usystematyzowany i kompleksowy.
- b) W samej pracy nie badano bezpośrednio problemu cyfryzacji oraz znaczenia AI w podmiotach (dotyczy to zwłaszcza części empirycznej). Jednak Autor często odwołuje się do roli tych instrumentów w rozwoju doradztwa. W tym kontekście można zatem postawić pytanie jaki będzie wpływ AI na świadczenie usług z zakresu doradztwa

finansowego. Pojawia się ważki problem czy rozwój AI nie wyeliminuje doradców finansowych, którzy zostaną zastąpieni przez odpowiednie algorytmy.

- c) Autor nie przedstawił periodyzacji zmian zachodzących na poszczególnych rynkach krajowych doradztwa, co utrudnia weryfikację głównej hipotezy. Jeżeli założymy, iż mamy do czynienia z określonym cyklem zdarzeń i kolejny etap jest przejawem wchodzenia rynku doradztwa finansowego w Polsce w okres dojrzałości to możemy przyjąć, iż jest to właśnie kolejny etap jego transformacji będący konsekwencją realizacji sekwencyjnego ciągu zdarzeń.
- d) Można zadać też pytanie czy rzeczywiście mamy do czynienia z konwergencją w zakresie doradztwa finansowego jak stwierdza Autor (s. 19)? Zróżnicowania poszczególnych rynków krajowych, nawet w warunkach dużej roli międzynarodowych korporacji budzi wiele wątpliwości przy takiej ocenie. Ponadto, w pracy nie badano bezpośrednio zmian struktur w czasie na poszczególnych rynkach krajowych stąd wszelkie uwagi o zachodzącym zbliżeniu czy konwergencji rynku polskiego są nieco na wyrost. Można co najwyżej wskazywać na pewne przesłani takich zmian.
- e) Nie wyjaśniono jak w metodyce jak będzie przeprowadzone prognozowanie zmian na rynku doradztwa finansowego, choć te kwestie przewijają się w hipotezach i problemach badawczych.

Uwagi szczegółowe

- Niejasny zwrot: „*firma egzekwuje swoje zafalszowane teorie*” (s. 46)
- W niektórych fragmentach mamy powrót do już omówionych rozważań. Przykładowo dotyczy to definicji doradcy (s. 146 – rozdział 3).
- Co oznacza zwrot „równomiernie zrównoważony” (s. 151)?
- Nieprecyzyjne sformułowanie „wielkość konkurencji” s. 245 (235).
- W pracy występują sformułowania charakterystyczne dla języka potocznego np.: „przemysł doradcy” (s. 133), „rynek gwałtownie odbił” (s. 141).

7. Konkluzja końcowa

W przedłożonej do recenzji pracy podjęto aktualny i ważny z punktu widzenia badań naukowych temat, a w wyniku przeprowadzonych analiz zaproponowano oryginalne rozwiązanie przy wykorzystaniu zróżnicowanych metod badawczych. Zrealizowane badania

pozwoły sformułować interesujące dla praktyki i teorii wnioski. Autor przeprowadził szerokie badania naukowe czasem zbyt wielowątkowe z zastosowaniem aparatu naukowego. Wykazał się także wiedzą z zakresu dyscypliny naukowej, w której mieści się rozprawa oraz dużym doświadczeniem praktycznym.

Podsumowując stwierdzam, że uwzględniając zawarte w recenzji uwagi krytyczne i polemiczne ostatecznie pozytywnie oceniam pracę. Rozprawa spełnia warunki stawiane pracom doktorskim, a tym samym stanowi podstawę do ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk o zarządzaniu i jakości. Na tej podstawie wnioskuję o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie do jej publicznej obrony w Wyższej Szkole Bankowej we Wrocławiu.